

תיאור המחקר ומטרותיו

המחקר מבוסס על ההנחה שדמוקרטיה היא תופעה רב-ממדית ולא חד-ממדית. בהתאם, מדד הדמוקרטיה מתפרס על פני שלושה היבטים מרכזיים: ההיבט המוסדי, היבט הזכויות והיבט היציבות. ההיבט המוסדי והיבט הזכויות אמורים להקיף את עולם התוכן של המושג דמוקרטיה, שכן הם מתייחסים לפן הפורמלי ולפן המהותי של המושג, בהתאמה. ההיבט השלישי, שעוסק ביציבות, מאפיין משטרים ככלל ולא-דווקא משטרים דמוקרטיים, אך לנוכח ההשפעה של קיומה או היעדרה של יציבות על איכות הדמוקרטיה ועל תפקודה, מצאנו לנכון לשלב גם אותו במחקר.

כל אחד משלושת ההיבטים הללו כולל כמה תכונות חשובות למשטר דמוקרטי (ראו תרשים 1). ההיבט המוסדי כולל חמש תכונות: אחריותיות (accountability), ייצוגיות, השתתפות, איזונים ובלמים, וטוהר המידות בממשל (שחיתות). היבט הזכויות כולל שש תכונות: זכויות אזרחיות, זכויות פוליטיות, זכויות חברתיות, זכויות כלכליות (קניין), שוויון מגדרי ושוויון למיעוטים. היבט היציבות כולל שלוש תכונות: יציבות הממשלה, היעדר קונפליקט פוליטי, והיעדר שסעים חברתיים. במסגרת הפרויקט כל אחת מהתכונות הללו נבדקה באמצעות מספר מדדים (לרוב שניים), כך שהמחקר כולל בסך הכול 31 מדדים למצב הדמוקרטיה הישראלית, מה שאכן מאפשר לבחון אותה כתופעה רב-ממדית.

כמו כן, במדגם מייצג של האוכלוסייה הבוגרת בישראל (יהודים וערבים) נשאלו המשתתפים באיזו מידה, לדעתם, כל אחת מהתכונות מתממשת בישראל הלכה למעשה. לגבי התכונות המרכיבות את היבט הזכויות, אשר מבטא את הפן המהותי של הדמוקרטיה, בדקנו גם את מידת התמיכה בערכים אלה בקרב הציבור הרחב, בניסיון לעמוד על עומק התרבות הדמוקרטית בישראל. שאלות אלה נכללו בסקר שנערך באפריל 2003.

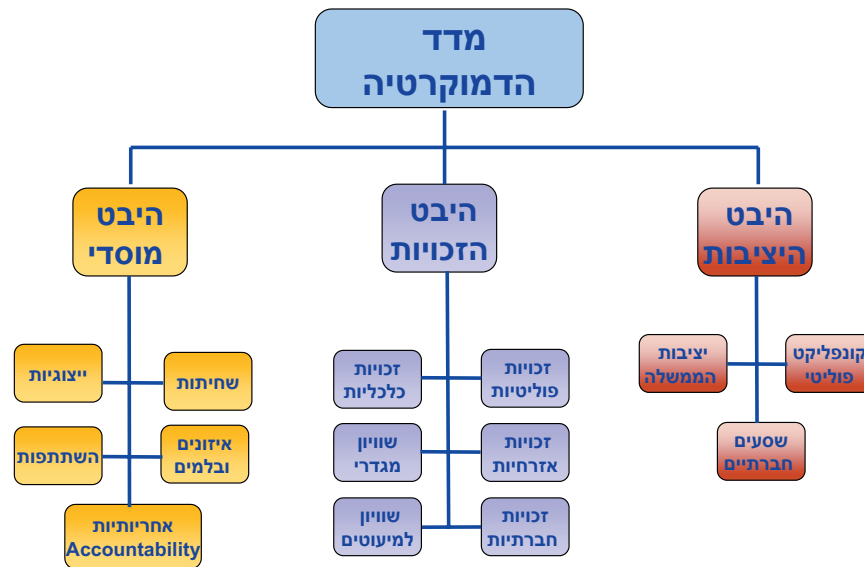
פרויקט "מדד הדמוקרטיה הישראלית" שם לעצמו יעד להעריך את איכות הדמוקרטיה הישראלית ותפקודה באמצעות איסוף וריכוז של מידע כמותי והשוואתי מקיף, מדויק, בהיר, מהימן ותקף, ככל שהשיגה ידנו. אנו מקווים להמשיך בהערכה תקופתית של מצב הדמוקרטיה הישראלית ולהציג את הממצאים מדי שנה. כל זאת מתוך אמונה שתשתית הידע שאנו מציגים יכולה לתרום לקידום שיח ציבורי מעמיק ומבוסס אודות מצבה של הדמוקרטיה הישראלית, חיזוקה, ביסוסה והעמקתה.

המחקר התבצע בשני מישורים: האחד, בדיקה של מצב הדמוקרטיה הישראלית על-פי שורה של מדדים המנסים לאמוד את ההיבטים המרכזיים של מושג הדמוקרטיה. השני, בדיקה של מצב הדמוקרטיה כפי שהיא משתקפת בדעת הקהל, במטרה לבחון באיזו מידה השתרשה בישראל תרבות פוליטית דמוקרטית ואת תפיסות הציבור לגבי תפקוד הדמוקרטיה הישראלית. הכוונה היא לבחון גם את מידת ההתאמה בין שני המישורים הללו. לאמור, האם יש פער בין הערכת מצב הדמוקרטיה הישראלית על-פי המדדים השונים לבין האופן שבו הציבור הישראלי מעריך את מצב הדמוקרטיה.

בשני המישורים – המדדים ודעת הקהל – החלטנו לאמוד את מצבה של ישראל בראייה השוואתית. לפיכך, הניתוח של מצב הדמוקרטיה הישראלית נערך ביחס לשני ממדי השוואה: האחד, מצבה של ישראל לעומת 35 מדינות דמוקרטיות אחרות בעולם.¹ השני, מצבה של ישראל ביחס לעצמה, קרי, השינוי שחל על פני זמן. לצורך ההשוואה השנייה הגדרנו את העשור האחרון כנקודת ההתייחסות, ועל כן תקופת הפרויקט תוחמה לשנים 1992–2003. עם זאת, במישור של דעת הקהל אנו מציגים גם נתונים מוקדמים יותר (החל משנת 1969) כאשר אלה היו בנמצא.

1. אלה המדינות שהשתתפו בפרויקט ושלגביו נאספו נתונים משווים על המדדים: אוסטרליה, אוסטרליה, איטליה, אירלנד, אנגליה, אסטוניה, ארגנטינה, ארצות-הברית, בולגריה, גרמניה, דנמרק, דרום אפריקה, דרום קוריאה, הודו, הולנד, הונגריה, טייוואן, יוון, יפן, מקסיקו, ניו-זילנד, נורבגיה, ספרד, פולין, פינלנד, צ'ילה, צ'כיה, צרפת, קוסטה ריקה, קנדה, קפריסין, רומניה, שבדיה, שווייץ, תאילנד. עם זאת, במישור של דעת הקהל לא תמיד התאפשרה השוואה ביחס לכל המדינות ברשימה.

תרשים 1

במסגרת הפרויקט סקרנו את הידע הקיים בעולם בתחום זה, בתקווה לכסות מגוון רחב ככל האפשר של מדדים ומקורות מידע, ובחרנו את המדדים שענו בצורה הטובה ביותר על הקריטריונים הבאים: תקפות, מהימנות, רגישות/שונות, שקיפות, בהירות, רמת הפירוט, זמינות המידע ומידת היותו עדכני. לצערנו, במספר מקרים נאלצנו לעשות שימוש במדדים שלא ענו על כל הקריטריונים באופן מלא. בחוברת זו אנו מציגים תמונת מצב מסכמת של מצב הדמוקרטיה הישראלית על-פי דירוגה במדדי הדמוקרטיה השונים, כמו גם מספר דוגמאות מפורטות יותר מתוך המדדים שנאספו. בנוסף אנו מציגים כמה ממצאים מרכזיים מסקר דעת הקהל. הנתונים המלאים, הן של המדדים והן של סקר הדמוקרטיה, יצאו לאור בקרוב.

הנתונים להשוואה הבין-מדינתית בנושא דעת הקהל נלקחו ממחקרים בינלאומיים, ובעיקר מה-World Values Survey וה-International Social Science Project. המדדים ששולבו במחקר פותחו על-ידי גופי מחקר בינלאומיים שונים, אשר גם סיפקו את מרבית הנתונים, ובראשם: Polity, Minorities at Risk, The United Nations Human Development Project, The International Institute for Democracy and Electoral Assistance, The International Country Risk Guide, Freedom House, Amnesty International, Transparency International, The Arthur Banks, והחוקרים Heritag Foundation. Arend Lijphart and Michael Gallagher.